

Samenvatting proefschrift Minne Fekkes
'Bullying among elementary school children'
28 juni 2005

Pesten is een vorm van agressief gedrag dat wordt gekenmerkt door herhaalde handelingen tegenover een slachtoffer dat zichzelf niet makkelijk kan verdedigen. Pesten kan bestaan uit directe lichamelijk of verbale aantijgingen, maar omvat ook andere vormen van agressie zoals het uitsluiten van anderen of roddelen. Gedurende meer dan 25 jaar is onderzoek naar pestgedrag onder schoolkinderen uitgevoerd, en onderzoek in veel landen heeft aangetoond dat een substantieel deel van de kinderen regelmatig wordt gepest.

In **Hoofdstuk 1** wordt een inleiding over het onderwerp pesten gegeven. Een korte geschiedenis over het onderzoek naar pesten wordt beschreven en de frequenties van pestgedrag in verschillende landen wordt weergegeven. Verschillende anti-pest maatregelen worden beschreven. Ten slotte worden de vraagstellingen voor dit proefschrift en een uiteenzetting van dit proefschrift gegeven.

In **Hoofdstuk 2** worden de resultaten weergegeven over pestgedrag en de betrokkenheid van leerkrachten, ouders, en klasgenoten rondom pestincidenten. De resultaten in dit hoofdstuk laten zien dat pestgedrag nog steeds prevalent is op Nederlandse scholen. Meer dan 16% van de kinderen van 9-11 jaar gaf aan regelmatig te worden gepest, en 5.5% gaf aan regelmatig zelf actief te pesten gedurende de voorgaande maanden. De meerderheid van de gepeste kinderen vertelde niet aan hun leerkracht dat zij werden gepest. Als leerkrachten eenmaal wisten dat er werd gepest probeerden zij dit meestal te stoppen, maar in veel gevallen bleef het pestgedrag aanwezig of verergerde het zelfs. Met betrekking tot actieve pesters sprak slechts een minderheid van de leerkrachten en ouders met de pesters over hun gedrag.

De resultaten benadrukken het belang van regulier overleg tussen kinderen, ouders, leerkrachten en gezondheidszorg medewerkers met betrekking tot pestgedrag. Verder is het van belang dat leerkrachten op effectieve wijze leren om gaan met pestincidenten. Ten slotte is het van belang dat scholen een veelomvattend anti-pest beleid op school hebben.

In **Hoofdstuk 3** wordt de associatie tussen pestgedrag en een groot aantal psychosomatische gezondheidsklachten en depressie onderzocht. Drie groepen, namelijk gepeste kinderen, actieve pesters, en kinderen die zowel pesten als gepest worden, zijn vergeleken met de groep kinderen die niet betrokken waren bij pestgedrag. Vervolgens zijn de risico's op psychosomatische gezondheidsklachten en depressie berekend met behulp van odds ratio's. Gepeste kinderen hadden een significant grotere kans op depressie en psychosomatische klachten in vergelijking met kinderen die niet betrokken waren bij pestgedrag. Odds ratios waren : hoofdpijn (3.0), slaapproblemen (2.4), buikpijn (3.2), bedplassen (2.9), vermoeidheid (3.4), en depressie (7.7). Kinderen die actief pestten hadden geen grotere kans voor de meeste gezondheidsklachten die werden onderzocht. De derde groep - de kinderen die zowel actief pestten als gepest werden - vertoonde een patroon dat grotendeels gelijk was aan de groep gepeste kinderen, namelijk een grotere kans op gezondheidsklachten.. Voor deze derde groep waren niet alle resultaten significant, waarschijnlijk ten gevolge van kleine aantallen in deze groep.

De conclusie is dat gepest worden sterk samenhangt met een groot aantal psychosomatische klachten en met depressie. Deze associaties zijn vergelijkbaar met de klachten die samenhangen met kindermishandeling. Gezondheidszorgmedewerkers is geadviseerd om serieus de mogelijke aanwezigheid van kindermishandeling te onderzoeken indien een kind dergelijke klachten vertoont. Onze resultaten laten zien dat kinderartsen, huisartsen, schoolartsen, en schoolverpleegkundigen die te maken krijgen met kinderen met psychosomatische klachten of depressie ook alert moeten zijn op de mogelijkheid dat deze betreffende kinderen gepest worden. Bij vaststelling van gepest worden kunnen zij vervolgens adequate maatregelen treffen.

In **Hoofdstuk 4** onderzochten we de longitudinale relatie tussen gepest worden en een groot aantal gezondheidsklachten. Onderzoek heeft aangetoond dat gepest worden samenhangt met een substantieel aantal gezondheidsklachten. Doel van de huidige studie was om na te gaan of gepest worden voorafgaat aan de gezondheidsklachten, of dat de gezondheidsklachten vooraf gaan aan gepest worden. De resultaten laten zien dat gepeste kinderen een significant grotere kans hadden om zes maanden later nieuwe psychosomatische en psychosociale klachten te ontwikkelen in vergelijking met kinderen die niet werden gepest. Odds ratio's waren als volgt: depressieve klachten (4.18), angst (3.01), bedplassen (4.71), slaapproblemen (1.91), gespannenheid (3.04), vermoeidheid (2.23), en buikpijn (2.37). Daarnaast bleek dat een aantal psychosociale klachten ook vooraf ging aan gepest worden. Kinderen met depressieve klachten hadden een significant grotere kans om vervolgens gepest te worden op de meting 6 maanden later (Odds ratio 3.41), dit was ook significant voor angstige kinderen (odds ratio 1.96).

De conclusie is dat veel psychosomatische en psychosociale gezondheidsklachten volgen na een periode van gepest worden. Deze bevinding benadrukt het belang voor artsen en gezondheidszorgmedewerkers om na te gaan of pesten een bijdragende factor is in het geval een kind dergelijke klachten aangeeft. Verder laten onze resultaten zien dat angstige en depressieve kinderen een groter risico lopen om vervolgens ook gepest te worden. Omdat gepest worden een nadelig effect kan hebben op de pogingen van kinderen om te gaan met hun angst of depressie, dient overwogen te worden om deze kinderen sociale vaardigheden te leren die hen weerbaarder maken tegen pestgedrag.

In **Hoofdstuk 5** wordt ingegaan op het risico voor gepeste kinderen om op latere momenten nog steeds gepest te worden en de invloed daarbij van het al dan niet hebben van vrienden. Daarnaast wordt in dit hoofdstuk ingegaan op de invloed van gepest worden en het hebben van vrienden op de schoolbeleving. Kinderen die gepest worden aan het begin van het schooljaar hebben een veel grotere kans om 6 maanden later gedurende datzelfde schooljaar wederom gepest te worden (odds ratio: 8.08), en 18 maanden later aan het eind van het volgende schooljaar (odds ratio: 4.17). Van de kinderen die werden gepest aan het begin van het eerste schooljaar van het onderzoek werd één op de vier (24%) ook gepest gedurende beide vervolgmeetmomenten, respectievelijk 6 maanden en 18 maanden later (odds ratio: 8.65). Het hebben van weinig of geen vrienden was gerelateerd aan een grotere kans om gepest te worden gedurende dezelfde periode, maar hing niet samen met een grotere kans om op een later tijdstip gepest te worden. Pestgedrag en het hebben van vrienden was ook gerelateerd aan de schoolbeleving. Zowel kinderen die werden gepest als kinderen met weinig of geen vrienden gaven een lagere schoolbeleving aan dan kinderen die niet werden gepest of die veel vrienden hadden.

De resultaten laten zien dat kinderen met weinig vrienden vaker worden gepest, en dat een substantieel deel van de kinderen gedurende langere perioden continu gepest wordt. Anti-pestactiviteiten en preventie strategieën moeten zich daarom ook op individuele leerlingen richten in aanvulling op meer algemene anti-pestmaatregelen. Vooral de kinderen die frequent worden gepest en die weinig vrienden hebben, behoeven individuele hulp. Zij zijn niet alleen de groep met de grootste kans om continue gepest te worden, maar ook de groep met de laagste schoolbeleving. Leerkrachten, maar ook ouders en gezondheidszorgmedewerkers die te maken hebben met kinderen dienen oplettend te zijn voor de mogelijke tekenen dat een kind gepest wordt en voor samenhangende kenmerken zoals het hebben van weinig vrienden. Overwogen kan worden om kinderen te trainen in sociale vaardigheden die hen helpen beter om te gaan met pestincidenten en in vaardigheden om sociale contacten te leggen en vrienden te maken.

Alhoewel actief pesten kan worden gezien als een op zichzelf staand agressie probleem zou het ook een teken kunnen zijn van een meer problematische ontwikkeling. In **Hoofdstuk 6** onderzochten we in een longitudinale studie de relatie tussen actief pesten en delinquent gedrag. De resultaten laten zien dat actief pesten sterk samenhangt met delinquent gedrag. Vooral frequente pesters waren veel vaker betrokken bij delinquent gedragingen, niet alleen gedurende dezelfde meetperiode, maar ook 18 maanden later (odds ratio 2.55 voor 'matig' delinquent gedrag en odds ratio 5.06 voor 'veel' delinquent gedrag). Niet-delinquente jongens die vaak actief pestten hadden bovendien een grotere kans om 18 maanden later

delinquent gedrag te ontwikkelen.(odds ratio: 4.47). Verder bleek ook dat delinquente jongens die niet actief pestten een grotere kans hadden om 18 maanden later een actieve pester te worden (odds ratio: 3.21).

Bij pogingen om pesten te verminderen op scholen dient speciale aandacht gegeven te worden aan de kinderen die frequent actief pesten aangezien dergelijk pestgedrag onderdeel kan zijn van een bredere problematische agressieve gedragsstijl. Pogingen om actieve pesters te helpen bij het stoppen van hun agressieve gedrag op jonge leeftijd kunnen mogelijk voorkomen dat deze kinderen op latere leeftijd een levensstijl van anti-sociaal gedrag ontwikkelen. Frequent actief pestgedrag kan daarbij dienen als een signaal dat een kind risico loopt om een dergelijke gedragsstijl te ontwikkelen

In **Hoofdstuk 7** worden de resultaten gepresenteerd van de evaluatie van de effecten van een anti-pest beleid op basisscholen. Een anti-pestbeleid werd geïmplementeerd op een groep scholen als onderdeel van een gerandomiseerd experimenteel-controle groep design. De resultaten laten zien dat gedurende het eerste jaar het aantal gepeste kinderen afnam in de interventiegroep, terwijl er een kleine toename was van gepeste kinderen in de controlegroep. Voor elke 10 kinderen in de controlegroep die één keer per week of vaker werden gepest aan het einde van het eerste schooljaar, werden slechts zeven kinderen gepest op de interventiescholen. Er was een trend voor een afname van depressieve klachten op de interventiescholen in vergelijking met de controlescholen, en er was een trend voor betere omgang tussen klasgenoten op de interventiescholen. Bij de follow-up, een jaar na de beëindiging van de interventie waren er geen verschillen tussen de interventie en de controlescholen op de verschillende uitkomstmaten. Een mogelijke verklaring hiervoor is de afname van de anti-pestactiviteiten op de interventiescholen gedurende het tweede jaar van het onderzoek.

De conclusie is dat een anti-pestbeleid op scholen kan bijdragen aan het verminderen van het aantal gepeste kinderen. Scholen dienen echter wel jaarlijks hun anti-pestactiviteiten te continueren om het pestgedrag blijvend te verminderen.

In **Hoofdstuk 8** worden de resultaten uit de voorgaande hoofdstukken bediscussieerd. Enkele methodologische overwegingen worden besproken met betrekking tot de mogelijke invloed van non-respons en het gebruik van gegevens verkregen via zelf rapportage vragenlijsten. Gevolgtrekkingen voor gezondheidszorgmedewerkers, ouders, scholen, en docenten worden bediscussieerd. Gezondheidszorgmedewerkers dienen alert te zijn dat pesten een signaal kan zijn voor de aanwezigheid van andere gezondheidsproblemen en problemen in de ontwikkeling van het betreffende kind. Verder dienen gezondheidszorgmedewerkers die samenwerken met scholen deze scholen aan te sporen om een anti-pestbeleid op te zetten en te onderhouden. Scholen dienen een anti-pestbeleid te hebben dat de zogenaamde 'whole-school' benadering volgt en dat is geïntegreerd in het curriculum voor alle groepen. Een aantal gebieden voor toekomstig onderzoek worden besproken aan het eind van dit hoofdstuk, o.a. het onderzoeken van implementatieaspecten van anti-pestmaatregelen op scholen, en het evalueren van strategieën die gericht zijn op het helpen van individuele leerlingen die gepest worden.